
Zachowania trudne dzieci i młodzieży w szkole

— Aspekty psychologiczne i prawne —

Zachowania agresywne

Jedną z głównych przyczyn zachowań agresywnych jest **frustracja potrzeb**, szczególnie tych psychicznych - potrzeby bezpieczeństwa, aktywności, poczucia własnej wartości, kontaktów z rówieśnikami. Niezaspokojenie ich jest przyczyną stosowania przez dzieci różnych zachowań zmierzających do realizacji potrzeb. Niestety nie zawsze w bezpieczny i społecznie akceptowalny sposób.

Uwarunkowania zaburzeń zachowania

Zaburzone zachowania dzieci mogą być uwarunkowane przyczynami:

środowiskowymi - urazy psychiczne, destrukcyjne wzorce zachowań, krzywda doświadczana w rodzinie

biologicznymi - dysfunkcje układu nerwowego - np. ADHD

Skutki zaburzonych zachowań dla dziecka i dla otoczenia są podobne, bez względu na ich źródło. Strategie postępowania w przypadku każdego z tych problemów są natomiast różne.

Uczniowie z zaburzeniami zachowania

Z relacji wychowawców, nauczycieli, pedagogów wynika, że dzieci przejawiające zaburzenia zachowania stanowią od 10 do 30 % uczniów w klasie czy szkole

Ta niewielka grupa uczniów może angażować 50 do 70 % ich energii

Oznacza to, że dzieci z zaburzeniami zachowania w poważny sposób wpływają na proces nauczania i wychowania w szkole

Wpływ zaburzonego zachowania na procesy w grupie rówieśniczej

Brak konstruktywnego reagowania w procesy zachodzące w grupie, w której są dzieci z zaburzeniami zachowania może prowadzić do narastania dysfunkcji:

- przyjmowania przez dziecko (inne dzieci) dysfunkcyjnych ról w grupie
- stygmatyzacji, wykluczania
- wzrostu poziomu napięcia w grupie, agresji, przemocy
- modelowania destrukcyjnych zachowań
- wzmacniania destrukcyjnych norm i wartości

Dziecko, które manifestuje zaburzone zachowanie nie jest świadome procesu, który przeżywa i nie potrafi go kontrolować.

Dzieci, które doświadczają urazów w środowisku rodzinnym, często są krzywdzone także w innych środowiskach - szkołach, placówkach opiekuńczo-wychowawczych. Ich rozwój jest zagrożony a szanse edukacyjne zmniejszone.

Wychowawca, który styka się z zaburzonym zachowaniem dziecka może przeżywać silny stres a także może nieświadomie swoją reakcją wzmocnić to zachowanie. Konstruktywne reakcje mogą wspomagać korygowanie niepożądanych zachowań.

Dziecku może być potrzebna specjalistyczna pomoc psychologiczna, terapeutyczna, socjoterapeutyczna.

Co jest istotne?

Podejście środowiskowe - oddziaływanie na sytuację dziecka we wszystkich środowiskach w jakich przebywa - szkoła, dom, rodzina, miejsce zamieszkania

- interwencje rodzinne - przerwanie krzywdzenia dziecka
- pomoc dziecku i rodzinie (w tym pomoc specjalistyczna)
- pomoc w budowaniu konstruktywnych relacji w środowisku
- korygowanie zaburzeń w funkcjonowaniu dziecka w szkole

Przemoc a agresja

O **agresji** można mówić, gdy obie strony mają podobną siłę fizyczną i psychiczną. Zaatakowana osoba potrafi bronić swoich praw.

Przemoc to wykorzystanie swojej przewagi nad drugim człowiekiem (emocjonalnej, fizycznej, społecznej, duchowej)

Bullying

To forma przemocy rówieśniczej. Występuje, gdy ktoś celowo rani i poniża drugą osobę swoim zachowaniem lub swoimi słowami, przy czym robi to wielokrotnie i często. Zachowania przemocowe stają się bullyingiem, kiedy do nierównowagi sił i intencjonalności zachowań przemocowych dochodzi powtarzalnie, co jakiś czas.

Może przyjąć formę relacyjną. Polega wtedy na wrogich gestach, minach, manipulacji, celowym wykluczeniu kogoś z grupy. Celem jest pomijanie, a w efekcie odizolowanie ofiary z danej społeczności.

Takie dręczenie jest intencjonalne a więc sprawca świadomie chce wywołać cierpienie u poszkodowanego.

Cyberbullying / Cyberprzemoc

Cyberbullying polega zwykle na publikowaniu w Internecie poniżających zdjęć lub nieprawdziwych treści uderzających w ofiarę.

Według badań z 2021r. co piąty uczeń doświadczył przemocy w internecie. Jej najczęstsze formy to: wyzywanie, ośmieszanie, poniżanie, zastraszanie.

Konsekwencje bullyingu

Zjawisko prowadzi zazwyczaj do:

- obniżenia samooceny ofiary
- zaburzeń lękowych
- nerwicy, depresji

W najgorszych przypadkach może zakończyć się podjęciem przez ofiarę próby samobójczej

Ofiara

- reaguje na agresywne zachowania w sposób pasywny
- przeważnie nie mówi o swoich doświadczeniach i nie szuka pomocy u osób dorosłych, by nie wyjść na donosiciela
- przemoc wpływa negatywnie na jej wyniki w nauce
- z lęku przed spotkaniem oprawców, często chodzi na wagary
- może wykazywać objawy nerwicy i agresji
- pojawiają się u niej dolegliwości fizyczne, np.: ból brzucha, głowy, bezsenność, utrata apetytu, moczenie nocne

Sprawca

- ma nierzeczywisty obraz siebie
- ma potrzebę dominacji
- często czuje się bezkarny
- szybko się frustruje, łatwo popada w gniew, jest impulsywny
- nie potrafi radzić sobie z trudnościami inaczej niż agresywnie
- trudno mu zastosować się do obowiązujących zasad
- potrafi być agresywny wobec dorosłych, skracca dystans
- łatwo nawiązuje kontakt z otoczeniem
- może mieć na wszystko odpowiedź, lub nie odzywa się wcale
- dziewczęta częściej stosują bullying psychiczny - najpowszechniejszą formą jest wykluczenie ofiary z kręgu znajomych

Świadek

- obawia się, że coś mu się stanie, zostanie skrzywdzony jeśli podejmie interwencję
- boi się, że zostanie nową ofiarą nawet jeśli jest w stanie skutecznie obronić poszkodowanego, to istnieje szansa, że później zostanie przez sprawców “ukarany”
- często nie wie, co powinien zrobić, bo dzieci często nie są uczone, jak reagować w sytuacjach przemocy, jak pomóc poszkodowanemu, kogo informować

Kogo wybierają prześladowcy?

Ofiary zwykle cechują się:

- nieśmiałością i wycofaniem
- niską samoocena
- lękliwością
- trudnościami w nawiązywaniu relacji.

Nie oznacza to jednak, że ofiarą nie będzie osoba odważna, o wysokim poczuciu własnej wartości, śmiała i otwarta. Zdaniem specjalistów każdy może stać się ofiarą bullingingu.

Przyczyny bullyingu

- zazdrość i poczucie zagrożenia ze strony danej osoby
- brak autorytetów
- brak odpowiednich wartości (np. poszanowania godności innych osób)
- brak zainteresowania, zaangażowania, obojętność ze strony rodziców, opiekunów, szefów
- lekceważenie widocznych przejawów agresji w grupie
- brak dialogu między nauczycielami i uczniami
- brak dialogu między rodzicami i nauczycielami
- brak jasnych zasad postępowania w określonych sytuacjach

Kiedy ofiara staje się sprawcą

- Ofiara może zidentyfikować się ze sprawcą. Uczy się, że przemoc jest dopuszczalnym sposobem wywierania wpływu, budowania dominacji, władzy, kontroli.
- Krzywdzony w wyniku działania sprawcy zostaje pozbawiony poczucia wewnętrznej kontroli więc stara radzić sobie z przemocą przez nadmierne kontrolowanie sytuacji i ludzi. To z kolei może prowadzić do braku elastyczności, problemów w komunikacji, nieumiejętności zawierania kompromisów.
- Ludzki umysł radzi sobie z przemocą poprzez zniekształcanie wspomnień. Zaburzony proces pamiętania zdarzeń utrudnia wyciąganie z nich wniosków i sprzyja budowaniu zachowań przemocowych.
- Postępując podobnie jak sprawcy ofiary sądzą, że agresywne zachowania są normą

Kiedy ofiara staje się sprawcą

- Osoby krzywdzone by chronić się przed bólem i zdradą uczą się odcinać od swoich uczuć i potrzeb. Odcięcie i brak kontaktu z emocjami może zaburzyć odczuwanie empatii, może też powodować zaburzony proces ekspresji emocji i prowadzić do ich kumulacji a następnie do wybuchu agresji w sytuacji stresowej.
- Po wielu bezskutecznych próbach zatrzymania lub uniknięcia przemocy dziecko dochodzi do wniosku, że nie ma szansy na bezpieczeństwo. Osoba krzywdzona może stać się biernym oprawcą czyli zgadzać się na stosowanie przemocy przez innych.

Środki zaradcze na poziomie jednostki

- rozmowy ze sprawcami i ofiarami
- rozmowy z rodzicami uczniów, których problem dotyczy
- wykorzystanie pomocy ze strony “neutralnych” rodziców
- pomoc i wsparcie dla rodziców ze strony szkoły
- specjalistyczna pomoc psychologa (psychoterapeuty)
- zmiana klasy lub szkoły

Co pomaga?

- Docieranie do uczuć i skierowanie ich do właściwych osób zapobiega przenoszeniu ich na niewinnych ludzi
- Rozpoznawanie i konstruktywne zaspokajanie potrzeb zmniejsza poczucie żalu i zwiększa poczucie bycia ważnym i wartościowym.
- Uruchomiona empatia, najpierw do siebie a potem do innych, pozwala zrozumieć drugiego człowieka i zmniejsza tendencję do nieadekwatnych oczekiwań i krzywdzenia
- Budowanie poczucia własnej wartości i odzyskiwanie kontroli nad impulsami pozwala z większym zaufaniem odnosić się do siebie i do innych oraz bardziej kontrolować swoje zachowanie

Powyższe procesy odbywają się w trakcie terapii zarówno ofiar jak i sprawców przemocy.

Aspekty prawne

Na podstawie **ustawy z dnia 9 czerwca 2022r.
o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich**

Art. 1. 1. Przepisy ustawy stosuje się w zakresie:

- 1) postępowania w sprawach o demoralizację – wobec osób, które ukończyły 10 lat i nie są pełnoletnie;
- 2) postępowania w sprawach o czyny karalne – wobec osób, które dopuściły się takiego czynu po ukończeniu 13 lat, ale przed ukończeniem 17 lat;
- 3) wykonywania środków wychowawczych, środka leczniczego lub środka poprawczego – wobec osób, względem których środki te zostały orzeczone, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez te osoby 21 lat, chyba że niniejsza ustawa stanowi inaczej

Art. 4. 1. Każdy, kto stwierdzi istnienie okoliczności świadczących o demoralizacji nieletniego, w szczególności dopuszczenie się czynu zabronionego, naruszanie zasad współżycia społecznego, uchylanie się od obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki, używanie alkoholu, środków odurzających, substancji psychotropowych, ich prekursorów, środków zastępczych lub nowych substancji psychoaktywnych, zwanych dalej „substancją psychoaktywną”, uprawianie nierządu, ma społeczny obowiązek odpowiednio przeciwdziałać temu, a przede wszystkim zawiadomić o tym rodziców lub opiekuna nieletniego, szkołę, sąd rodzinny, Policję lub inny właściwy organ.

2. Każdy, dowiedziawszy się o dopuszczeniu się przez nieletniego czynu karalnego, ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym sąd rodzinny lub Policję.

Art. 4. 4. W przypadku gdy nieletni wykazuje przejawy demoralizacji lub dopuścił się czynu karalnego na terenie szkoły lub w związku z realizacją obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki, **dyrektor tej szkoły może, za zgodą rodziców albo opiekuna nieletniego oraz nieletniego, zastosować, jeżeli jest to wystarczające, środek oddziaływania wychowawczego w postaci pouczenia, ostrzeżenia ustnego albo ostrzeżenia na piśmie, przeproszenia pokrzywdzonego, przywrócenia stanu poprzedniego lub wykonania określonych prac porządkowych na rzecz szkoły.** Zastosowanie środka oddziaływania wychowawczego nie wyłącza zastosowania kary określonej w statucie szkoły. Przepisu nie stosuje się w przypadku, gdy nieletni dopuścił się czynu zabronionego wyczerpującego znamiona przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego.

Uprawnienia dyrektora

- Na stosowanie środków oddziaływania wychowawczego dyrektor powinien mieć zgodę rodziców i ucznia zagrożonego demoralizacją/zdemoralizowanego. **Inaczej sprawa trafia do sądu rodzinnego**
- Kar dyrektorskich nie będzie można zastosować, gdy nieletni dopuści się przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego

Przestępstwa ścigane z urzędu

- pobicie skutkujące naruszeniem czynności narządu ciała albo rozstrojem zdrowia przez okres nie dłuższy niż 7 dni (art. 157 KK)
- nieumyślne narażenie na niebezpieczeństwo utraty życia lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu (art. 160 KK)
- groźbę karalną (art. 190 KK)
- zniesławienie (art. 212 KK)
- znieważenie (art. 216 KK)
- naruszenie nietykalności cielesnej innej osoby (art. 217 KK)
- kradzież (art.278 KK)

Przestępstwa skarbowe

- Przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe przeciwko obowiązkom podatkowym i rozliczeniom z tytułu dotacji lub subwencji
- Przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe przeciwko obowiązkom celnym oraz zasadom obrotu z zagranicą towarami i usługami
- Przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe przeciwko obrotowi dewizowemu
- Przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe przeciwko organizacji gier hazardowych

Katalog kar

Ustawa przewiduje pięć rodzajów środków oddziaływania wychowawczego:

- pouczenie
- ostrzeżenie ustne albo na piśmie
- przeproszenie pokrzywdzonego
- przywrócenie stanu poprzedniego
- wykonanie określonych prac porządkowych na rzecz szkoły

Zastosowanie środka oddziaływania wychowawczego nie wyłącza zastosowania kary określonej w statucie szkoły.

Zobowiązanie dyrektora do oddziaływań wychowawczych

Zgodnie z ustawą sąd rodzinny może przekazać sprawę nieletniego, za jego zgodą, szkole, do której uczęszcza, jeżeli uzna, że środki oddziaływania wychowawczego, jakimi dana szkoła dysponuje, są wystarczające. Szkoła ma wtedy obowiązek informować sąd rodzinny o podjętych środkach oddziaływania wychowawczego i osiągniętych efektach nie rzadziej niż co sześć miesięcy, a o ich nieskuteczności – niezwłocznie.

Zachowania podlegające oddziaływaniom wychowawczym

M.in.

- obraźliwe gesty
- konflikty
- bójki / agresja fizyczna / atak
- agresja słowna / wulgaryzmy
- skracanie dystansu w relacji z dorosłymi
- odmowa wykonywania poleceń
- oddalenie / ucieczka
- niewłaściwe zachowanie w miejscu publicznym
- zachowania ryzykowne
- upakarzanie
- publiczne oczernianie
- groźby
- alkohol / narkotyki / papierosy
- niszczenie mienia
- kradzież

Bezpieczeństwo w kontekście przemocy rówieśniczej

Rodzicu, współpraca z Tobą jest ważna.

Zapraszamy do zapoznania się z bezpłatnymi materiałami wspierającymi i psychoedukacyjnymi

- Pozytywna komunikacja - materiały szkoleniowe:

www.myslepozytywnie.pl/baza-materialow

- Projekt „My-Rodzice”:

https://www.facebook.com/Projekt-My_Rodzice-100950355225712

https://www.youtube.com/channel/UC2_65qRDrzTG8_6mZzmsjrg/videos

- Poradnik dla Rodziców: „Rola rodziny i osób bliskich w promocji zdrowia psychicznego i w zapobieganiu zachowaniom autodestrukcyjnym u młodzieży”

<https://www.ore.edu.pl/2020/06/zdrowie-psychiczne-dzieci-i-mlodziezy-poradniki-dla-nauczycieli-i-rodzicow/>